

לא מבדילים בין עיקר לטפל

מפקדי יבשה בצה"ל שנדרשים לצאת למבצע מקדישים את רוב תשומת הלב לשאלה באיזו צורת קרב ראוי לבחור. לעומת זאת הם מקדישים מעט מאוד זמן - אם בכלל - לסוגיה המרכזית: מהו ההישג המבצעי שנדרש מהם

צנחני מילואים בכניסה רגלית ללבנון | כבר במלחמת לבנון השנייה, ויש שיאמרו עוד קודם לכן, במבצע "חומת מגן" ובמבצעים שנערכו אחריו, התגלה קושי בחקר הקרבות ובניתוחם לאור העקרונות של צורת הקרב שננקטו בהם. עד מהרה הובן שיש לעסוק ולהעמיק בהגדרתם של ההישגים המבצעיים הנדרשים מהכוחות

מבוא

צורת הקרב היא השיטה שבה בחרנו כדי להשיג הישג מבצעי. צורות הקרב הן מצבור של שיטות המופרדות זו מזו באופן מלאכותי לפי אמות מידה שונות, וזאת לצורכי מתודולוגיה והדרכה. במילים אחרות: צורות הקרב משמשות לתיאור שיטת הפעולה של כוח מסוים ולעיתים יכולות להיות גם מהות ההישג המבצעי עצמו. לדוגמה: ההגנה היא צורת קרב ראשית, אך גם תיאור של ההישג המבצעי הנדרש מכוח מסוים המגן על גזרה נתונה ומוגדרת או על יעד ספציפי.

העניין הולך ומסתבך ככל שהכוח גדל. כוח גדול יכול לפעול - באמצעות כוחות המשנה שלו - בכמה שיטות, כלומר בכמה צורות קרב. לדוגמה: אוגדה בהתקפה יכולה לכלול חטיבות מתקדמות, תוקפות ואף מגינות ברזמנית, ולרוב אלה ישנו את צורת הקרב שלהן בשלבים השונים של לחימת האוגדה. כך, למשל, במסגרת התקפה אוגדתית עשויה אחת מחטיבותיה להתקדם בשלב הראשון, לתקוף בשלב השני ובשלב השלישי להיערך להגנה על השטחים שכבשה. ההישג המבצעי שכלל הנראה הוגדר לחטיבה הזאת הוא טיהור מרחב לחימה נתון בשלב הראשון והגנה עליו בשלב שלאחר מכן.

אז מהו ההישג המבצעי?

ההישג המבצעי הוא המצב שאליו שואף להגיע מפקד המבצע. רצוי מאוד להגדיר את התוצאה הסופית הזאת באופן מדיד ככל הניתן. ההישג המבצעי אינו רמה נוספת בפקודת המבצע, אלא הוא לב המשימה.¹ ב"תורת הקרב" מ-1964 נכתב כי ההישג המבצעי הרגיל של צורת הקרב "התקפה" הוא "כיבוש שטח או השמדת אויב".² בהגדרה של מהות ההתקפה מוסבר כי מדובר בשיטת פעולה של כוח צבאי: "התקפה היא צורת קרב שבה לוחמים הכוחות לכיוון האויב על ידי תנועה ואש כשהמטרה..."

המטרה היא, כמובן, ההישג המבצעי הנדרש מהכוח. בסעיף המשימה בפקודת המבצע נדרש מפקד היחידה הכותב את פקודת המבצע לכתוב את ההישג המבצעי הנדרש ממנו בשביל לשרת מטרה מסוימת.³ לעומת החובה לכתוב ולהגדיר בבירור את ההישג המבצעי הנדרש מהכוח, אין כל חובה לפרט את צורת הקרב, שהיא השיטה בסעיף המשימה. עם זאת, צורת הקרב תיכתב לרוב בסעיף השיטה. המפקד יפרט בו את צורות הקרב שינקטו כוחותיו להשגת ההישגים המבצעיים הנדרשים מהם.

אז מה קרה לנו במרוצת השנים?

בתרגילים רבים ובניתוחי קרבות בהכשרות הפיקוד השונות עוסקים לרוב - בעבודות ובתחקירים - במימוש העקרונות של צורות הקרב, כלומר בוחנים כיצד מומשה המתודולוגיה במקום לבחון האם נבחרה המתודולוגיה הנכונה שתביא להשגת ההישג המבצעי הנדרש. זאת ועוד, גם בסקירות היסטוריות של מחלקת היסטוריה ניתן למצוא ניתוח של הקרבות על פי העקרונות של צורות הקרב במקום לנתח את הבחירה בצורות הקרב לאור ההישג המבצעי שנדרש מהכוחות.

נראה כי לא השכלנו לעיין בפקודת המבוא של "תורת הקרב" מ-1964 שבה נכתב:

"צורות הקרב... הן רק הבחנה של משמעות תיאורטית לימודית



סא"ל דותן דרוק

רע"ן תמרון בזרוע היבשה ומג"ד חי"ר הררי במינוי משני (מנמ"ש)

לצורכי לימוד ואימון.⁴

מכאן שצורת הקרב היא שיטה מתודולוגית ללימוד אופן הפעלה של כוחות לוחמים בקרב. הלימוד של כל צורת קרב הוא בסיס ראשוני בלבד ללימוד הדרך שבה יש לנהל את המלחמה ברמות השונות. השילוב בין צורות הקרב כבר צווה עלינו בהמשכו של הציטוט שהבאתי לעיל. רק שילוב בין צורות הקרב, בין כוחות ובין שלבים בקרב מסוים יאפשר לחימה יעילה שתביא להשגת ההישג המבצעי הנדרש.

התפתחות הלחימה בשני העשורים האחרונים, ואולי אף עוד קודם לכן - התפתחות שכוללת שיטות פעולה מגוונות של האויב ובעיקר היעדר מרכזי כובד גיאוגרפיים ברורים - הביאה אותנו לחזור ולהדגיש את ההישג המבצעי הנדרש בצורה ברורה ולהבין כי צורת הקרב אינה מקודשת. כבר במלחמת לבנון השנייה, ויש שיאמרו עוד קודם לכן, במבצע "חומת מגן" ובמבצעים שנערכו אחריו, התגלה קושי בחקר הקרבות ובניתוחם לאור העקרונות של צורות הקרב שנקטו בהם. עד מהרה הובן שיש לעסוק ולהעמיק בהגדרתם של ההישגים המבצעיים הנדרשים מהכוחות.

שהייה, מימוש השליטה וטיהור מרחב - גלגולו של הישג מבצעי

הצורך לפעול נגד כוחות אויב שנתרו בשטח שנכבש לכאורה, ושיש להם יכולת לפעול באופן אפקטיבי נגד הכוח הכובש, מוכר היטב מההיסטוריה. לדוגמה, במלחמת העולם השנייה נדרשו הכוחות הגרמניים להתמודד עם כוחות גרילה גדולים (פרטיזנים) שפעלו בשטחים הנרחבים שנכבשו מברית המועצות במבצע "ברברוסה".

דוגמאות נוספות לאויב שממשיך לפעול בשטחים שלכאורה נכבשו מידי ניתן למצוא, בין היתר, במלחמות וייטנאם, אפגניסטן (של הסובייטים ושל האמריקנים) ועיראק. למשל, במהלך שהותם באפגניסטן, שנמשכה עשור (1979-1989), לא הצליחו הכוחות הסובייטיים לטהר את המדינה מהמוג'הדין ולבסוף נסוגו ממנה. גם

ההישג המבצעי הוא המצב שאליו שואף להגיע מפקד המבצע. ההישג המבצעי אינו רמה נוספת בפקודת המבצע, אלא הוא לב המשימה

למונחי צה"ל ולא מביא להשמדת כל האויב, לגירוש או להכנעתו, ולכן צריך היה לעסוק במונחים יותר "רכים" או פחות מוחלטים כדי לתת מענה תורתי לאתגר המבצעי.

לאחר מלחמת לבנון השנייה, בעת עדכון מדריכי התו"ל השונים,⁸ נעשתה בחינה מחודשת של המונח "שהייה" שהוגדר בספרות בשנים 2004-2005. הסיבה לבחינה מחדש: התחושה שיש לתת למונח הזה משמעות יותר פעילה ופחות סבילה ולכלול בו פעולות יזומות, התקפיות שמתאפיינות בחתירה למגע.

בראשית 2008 נקבע מונח חדש במקום המונח "שהייה": "מימוש השליטה בשטח". המונח החדש הזה, שנוסח לראשונה ב-2005, הוטמע במסגרת השתלמויות מקצועיות למפקדים ובחברות תורתיות שהופצה בקיץ 2008. מימוש השליטה בשטח - כך הוגדר - משמעו השמדה של האויב, של תשתיותיו ושל אמצעי הלחימה שלו באמצעות מבצעי הגנה והתקפה רצופים ומתמשכים על פי ההיגיון המבצעי של הרמה הממונה.

יש לציין כי גם בפרק ההגנה ב"תורת הקרב" מצווה המפקד לפעול בהתקפיות מרובה משום שאין ביכולתה של ההגנה להביא להכרעת האויב וכן בשל היותו של התוקף היוזם העיקרי בקרב.

המונח "מימוש השליטה בשטח" כבר כולל למעשה הגדרה של ההישג המבצעי הנדרש. כל שנותר הוא לקבוע את אופן השליטה ואת מידת השליטה. באופן כללי ניתן לומר כי הפעולות ההתקפיות הנעשות בכל יום ובכל לילה במרחב יהודה ושומרון הן מימוש של השליטה בשטח. אומנם לעיתים יש לאויב הצלחות מקומיות, אך לרוב מצליחים כוחותינו לשמור על מידה קבועה של שליטה בשטח.

בקיץ 2009 החליף מונח חדש - "טיהור המרחב" - את המונח "מימוש השליטה בשטח". ההערכה הייתה שהמונח החדש יביר טוב יותר למפקדים אילו פעולות עליהם לנקוט במרחב פעולה שהושגה עליו שליטה מבצעית מסוימת. מהמונח החדש עולה הצורך לשמור על היוזמה ועל ההתקפיות לאחר השגת השליטה המבצעית בשטח וכן עולה ממנו הצורך להגדיר באופן ברור יותר מהו ההישג המבצעי הנדרש מהכוחות.

המונח החדש הוטמע בשלושת הכרכים של "מבצעי כוחות היבשה". אלה הופצו לראשונה ב-2010 במעמד ארעי ולאחר מכן, ב-2012, במעמד קבוע והחליפו הלכה למעשה את שני הכרכים של "תורת הקרב" מ-1964. בכרך א' של "מבצעי כוחות היבשה" מוקדש פרק להגדרת ההישגים המבצעיים הנדרשים בלחימה ביבשה. בין היתר מוגדר בו ההישג המבצעי הנדרש ב"טיהור מרחב".

אתגרים וקשיים במימוש

למרות התפתחות התו"ל בנוגע להישג המבצעי הנדרש מתקשים בצה"ל לתרגל את התורה הזאת באימונים. הסיבה: השתרשותה של חשיבה צבאית לינארית שמקשה על המפקדים לשלב בר-זמנית

הקואליציה המערבית בהנהגת ארה"ב לא הצליחה למעשה לכבוש את אפגניסטן.

במבצע ליטני (מרס 1978) הוטל על צה"ל לפגוע ביעדים רבים ככל האפשר של המחבלים בדרום לבנון. השלב הראשון של המבצע כלל השתלטות על דרום לבנון עד נהר הליטני, ולאחריו הגיע השלב השני שבו נעשו מבצעים התקפיים לאיתור מחבלים ואמצעי לחימה ולהשמדתם. המבצעים האלה כונו במסמכים הרשמיים בצה"ל "מבצעי בט"ש" בשל הדמיון בינם לבין מבצעים שנערכו ביהודה ובשומרון ובאזורי הגבול של ישראל באותם הימים.

גם לאחר מלחמת שלום הגליל נמשכה הלחימה בשטחים שכבש צה"ל. למעשה, הלחימה לא פסקה עד לנסיגת צה"ל מלבנון במאי 2000. כך, למשל, צידון נכבשה ב-9 ביוני על ידי אוגדה 36, וכוחות צה"ל יכלו לעבור דרך העיר בדרכם צפונה להמשך הלחימה, אך כיבוש העיר הושלם למעשה רק שבוע לאחר מכן. אוגדה 91 קיבלה אחריות לעיר וטיהרה אותה ממחבלים עד ל-15 ביוני.

במבצע "חומת מגן" נכבשו מחדש הערים הפלסטיניות ביהודה ושומרון, ושוב עלה הנושא של טיהור מרחב הלחימה מאויב הפועל באורח לחימה בלתי סדור. כוחותינו אומנם כבשו במהירות את הערים ואת הכפרים, אך האויב המשיך לפעול נגד הכוחות השהים בשטח בטכניקות שונות של גרילה ושל טרור.

בעקבות הלקחים שהופקו ממבצע "חומת מגן" ומהלחימה שהייתה לאחריה, עודכנה תורת הלחימה של כוחות היבשה בעימות המוגבל (שנקרא כיום "מבצעי ייצוב") ובלחימה בשטח בנוי.⁵ בשני הפרסומים התורתיים האלה נכתב על שלב השהייה בשטח. בספר "לוחמה בשטח בנוי" נכתבה פסקה שכותרתה היא "שהייה בשטח בנוי". היא נכללת בפרק שמוקדש להגנה בשטח בנוי. בפסקה הזאת נכתב כי לאחר כיבוש השטח, עם סיום ההתקפה, ייערכו הכוחות להגנה ולשהייה בו, וניתנים הדגשים בנוגע לארגון המרחב והכוחות. כן מפורטות הפעולות שעל המפקד לעשות לאור העובדה ש"הכוחות השהים בתוך שטח בנוי יהיו נתונים יותר מכוח בשטח הפתוח להתקפות נגד של האויב ולפעילות טרור וגרילה".⁶

בספר "העימות המוגבל - לחימה נגד כוחות בלתי סדירים"⁷ נכתבה פסקה שהרחיבה את אשר נכתב שנה קודם לכן בספר "הלוחמה בשטח בנוי". כותרת הפסקה היא "מבצעים למימוש השליטה בשטח", ובה מפורטים הכלים והכללים שעל המפקד ליישם כדי להשתלט על שטח שבאופן פורמלי כבר נכבש.

מתוך היכרות עם אורח הפעולה של האויב ובשל הצורך להמשיך לפעול למימוש השליטה האפקטיבית בשטח, הוחל ערב מלחמת לבנון השנייה בחשיבה על גיבוש תו"ל בנושאי ההשתלטות והשהייה. הכוונה הייתה לכתוב תורה צבאית שתכוון להישגים מבצעיים ולשלבם בלחימה כפי שאלה נצפו במהלך העשורים הקודמים כפי שסקרתי לעיל. ההבנה הייתה שכיבוש השטח בלחימה נגד כוחות הפועלים באורח לחימה בלתי סדור אינו עולה בקנה אחד עם הגדרת המונח "כיבוש" במילון

השאלה המרכזית שמפקד צריך לשאול את עצמו היא איזה הישג מבצעי עליו להשיג ולא איזו צורת קרב עליו ליישם

תרגיל צה"לי | לרוב, מפקדי צה"ל מעדיפים לתרגל באימונים בכל פעם צורת קרב מסוימת



מיצוי המודיעין, על הפעלת אש מוכוונת מודיעין, על יצירת התנאים לתמיכה בכוחות הכפופים ובעיקר על יצירת התנאים לרציפות הפעולה ההתקפית באמצעות הכוחות האלה. באימון יחידות עם כוחות מלאים - בדרך כלל מרמת הגדוד ומטה (לעיתים גם ברמת החטיבה, בעיקר בחטיבות הסדירות) - צריך טיהור המרחב להיות החלק המרכזי של התרגיל היחידתי. בטיהור המרחב מתקיימות רוב הטכניקות הקרביות הנדרשות מיחידות מתמרנות לצד רוב צורות הקרב ובהן: התקפה, הגנה, התקדמות, מארב, פשיטה, רדיפה ואף נסיגה (במסגרת פשיטה). לכן יצירת "סיפור תרגיל" מותאם לתרחיש הייחוס יקשור בין צורות הקרב לבין השגת הישג מבצעי של טיהור מרחב. לדוגמה, בכל זמן נתון יבוצעו בגדוד שלושה תרגילים פלוגתיים במקביל: פלוגה א' תכבוש שטח סבוך ומבוצר, פלוגה ב' תשלוט מבצעית על צומת דרכים חשוב, ופלוגה ג' תבצע נוהל קרב למשימה הבאה ובמקביל תבצע "מלא מחדש".

סיכום

מהדיון בסוגיה של טיהור המרחב עולה כי השאלה המרכזית שמפקד צריך לשאול את עצמו היא איזה הישג מבצעי עליו להשיג ולא איזו צורת קרב עליו ליישם. לצורת הקרב, כפי שהדגיש אל"ם ד"ר מאיר פעיל, ממחברי "תורת הקרב", יש רק "משמעות תיאורטית-לימודית לצורכי לימוד ואימון".⁹

עלינו להכשיר את המפקדים כך שיוכלו להגדיר לעצמם מהם ההישגים המבצעיים שהם נדרשים להשיג במבצעים ובמלחמות במסגרת המאמץ הכולל של הרמה הממונה עליהם. לשם כך הם צריכים ללמוד - בין היתר - לקיים דיאלוג מתמשך עם המפקדים הממונים עליהם ועם המפקדים הכפופים להם. רק לאחר שהמפקדים הוכשרו לכך ניתן לתת בידיהם כלים להשיג את ההישגים המבצעיים הנדרשים באמצעות שימוש בצורות הקרב השונות בהתאם לצורכי המשימה.

התורה הצבאית אינה יכולה - וגם לעולם לא תוכל - לתת מענה לכל משימה ולכל תרחיש לחימה והיא אף אינה נדרשת לכך. כל שהיא נדרשת הוא לתת "מכלול עקרונות וכללים המגדירים כיצד כוחות צבא מתכננים ומנהלים מבצעי לחימה".¹⁰ לכן עלינו, המפקדים, ליטול את העקרונות ואת הכללים ולהתאימם ללחימה שאליה אנו נדרשים וכמובן עלינו להתאמן בכך בכל זמן שאינו מלחמה.

הערת למאמר מופיעות בסוף הגיליון.

בתרגיל אחד כמה צורות קרב בעלות הגיונות שהם לעיתים מנוגדים. תחת זאת מעדיפים לרוב המפקדים לתרגל באימונים בכל פעם צורת קרב מסוימת.

כפי שהודגש לעיל, ההישג המבצעי הוא לב המשימה, ואילו צורת הקרב היא הדרך להשגתו. אופי הלחימה במאה ה-21 מחייב את המפקדים לברר היטב איזה הישג מבצעי נדרש מהם ובאיזה שלב במבצע או במלחמה עליהם להשיגו. לאחר מכן הם נדרשים להגדיר היטב למפקדי המשנה מהו ההישג הנדרש מהם ולתכנן את השיטה להשגתו. השיטה הזאת תכלול, כאמור, שילוב של צורות קרב התקפיות והגנתיות המופעלות בזמנית ומעבר מהיר של הכוחות מצורת קרב אחת לצורת קרב אחרת.

קל לכתוב על כך, אך בשנים האחרונות התברר שקשה לתרגל את זה. ממחקר מטה שנעשה כדי לבחון כיצד מתרגלים בצה"ל את השלב של "מימוש השליטה בשטח" (שכאמור נקרא כיום שלב "טיהור המרחב") עולה שקיים קושי ממשי ליצור סביבת אימונים מתאימה ולבנות תרחישים מתאימים. התרגול של השלבים האלה - שהם שלבי הלחימה הארוכים ביותר והסבוכים ביותר, כפי שניתן ללמוד, למשל, מכיבוש עיראק ואפגניסטן ואפילו ממבצע "צוק איתן" - מחייב שילוב של כוחות שונים רבים. בפועל קיים קושי לא מבוטל להשיג שיתוף כזה של כוחות.

קושי נוסף הוא לתרגל את כל הרמות - מרמת הלוחם ועד לרמת הגדוד והחטיבה - בביצוע משימות לטיהור מרחב לחימה. קושי דומה קיים לא אחת גם בתרגילי הגנה, והוא נובע מהתחושה המוטעית של המפקדים שמדובר בבזבוז של זמן אימונים יקר. התוצאה היא שבתרגילים רבים ניתן לראות תנועות ארוכות וממושכות של כוחות רגליים וממוכנים, תרגולים רבים של התקפות, אך רק מעט מאוד תרגולים של טיהור מרחב.

באותה המידה גם כמעט שלא ניתן לראות תרגול של הגנה. לרוב רק מפקדות מתרגלות קרב הגנה, ובאותו הזמן עוסקים הכוחות בדרך כלל בהתרעננות ובמנוחה. יש לציין כי כבר ועדת אגרנט, שחקרה את מלחמת יום הכיפורים, ציינה בדוח שלה שצה"ל אינו מתרגל במידה מספקת ניהול של קרב הגנה, וכך עולה גם מהתחקירים שנעשו בעקבות המבצעים האחרונים. המסקנה העולה מהדברים האלה היא שהאימונים של צה"ל אינם ריאליסטיים במידה מספקת - מה שיוצר תחושה של בזבוז זמן באימוני הכוחות.

דרך אפשרית לאימון הכוחות לטיהור מרחב לחימה היא הבחנה בין אימון מפקדות לבין אימון יחידות עם כוחות מלאים. באימון מפקדות יושם הדגש על רציפות ועל המשכיות בעבודת המפקדה, על